

foret iuris naturalis sanctio, nisi a Dei bonitate et sapientia, bene vel male factorum compensatio expectanda esset in aliqua vita futura; quod ipsam simplex et indiuidua mentis natura eiusque ad nouas semper adquirendas perfectiones capacitas arguit.

CXXXII. Fundatae sunt naturae leges in ipsa hominis natura, et quasuis actiones moraliter bonas, vel malas comprehendunt; primum igitur omnem hominem obligant, dein ad omnes actiones a libertate prouenientes extenduntur; et hinc sunt tam subiecto, quam obiecto *uniuersales*

CXXXIII. Sunt porro leges naturales primum *sanctae*, quod ab nemine impune possunt violari, dein *faciles* siquidem ad eorum custodiam et connati stimuli, et recta ratio, et tota natura nos impellit. Vide *Psalm. XVIII 3. Matth. XI. 30.*

CXXXIV. Sunt qui leges naturales esse negant, quod 1) iura sibi homines inuenerint pro utilitate, 2) eaque pro morum et temporum vicibus saepe immutentur, 3) tantum cuique iuris sit, quantum potentiae, cui resisti nequeat, 4) nec quisquam a propria obligari possit ratione, 5) quo nomine non veniant nisi praconceptae singulorum opiniones, et raro inter se congruentes 6) Clamitant alii defecisse post Adami lapsum rationis lumen, et 7) non paucas gentes summa legum, quae naturales dicuntur, ignorantia laborare. Sed haec omnia satis supra explosimus. *

CAPVT IV.

*De iuribus hominum uniuersalibus et quod inde
fuit, actuum moralium discrimine.*

CXXXV. Quoniam in notione obligationis et legis ius aliquod inesse oportet, facile patet, cur omnes

B 3

ho-

* Cf. meam exercitat. De leg. natur. principiis ac propriet.

homines, quod lege naturali praeceptum faciendi, et quod vetitum est omittendi iura habeant stricte talia, et contra, cur, quae eadem lege permittuntur, ea singuli ex sua voluntate determinandi libertatem moralem a natura acceperint, siue ius permissiuum.

CXXXVI. Tam obligationes quam iura naturalia, vel *absoluta* sunt et *connata*, si ex natura ipsa humana generatim accepta ducantur, vel *hypothetica* et *contracta* si simul ab alia peculiari affectione, aut quodam interueniente facto pendeant; quare priora simpliciter sunt vniuersalia, posteriora vero quodam sensu vocantur singularia.

CXXXVII. Vtuntur homines communi quadam essentia atque natura, in qua cum sufficiens iurium connatorum ratio reperiatur, satis liquet, haec in singulis eiusdem esse qualitatis et quantitatis, atque adeo tanquam prorsus similia, et aequalia, ac inter se congrua recte cogitari.

CXXXVIII. Quapropter inter homines qua homines nec *praerogatiua*, ius vnius praecipuum, seu quo quis prae aliis pari ceteroquin iure vtentibus gaudet, nec *praecedentia*, ius prioritatis in ordine a pluribus simul obseruando, intelligi potest.

CXXXIX. Nulla determinatio moralis, quae nimirum ad nostram referatur libertatem, reperiri potest, cum qua non aliquod quodammodo cohaereat ius, igitur non inepta est altera illa status moralis definitio, quod sit: *complexus iurium, quibus homines actu sunt instructi*.

CXL. Quoniam primigenia hominum iura prorsus sunt aequalia, manifesto colligitur, eos absolute spectatos in statu omnimodae aequalitatis viuere, in quo, nec quod vni vetitum est, alteri permissum, nec quod vni permissum est, reliquis prohibitum aut praeceptum dici possit; quae vero hodie existit inaequalitas; ea vel hypothetica est vel tantum physica.

CXLI.

CXLI. Ius actiones alterius liberas pro suo arbitrio ad certum quemdam finem determinandi, potestas aut *imperium* nuncupatur; obligatio autem huiusmodi actiones voluntati illius, qui imperio pollet, attemperandi, *subiectionem* constituit, et inde quoniam *imperans* dicatur, et quoniam *subditus*, facile est definire.

CXLII. Ex naturali hominum aequalitate, eorum quoque *libertas a subiectione*, seu independentia ab cuiusvis alterius hominis arbitrio intelligitur; quoniam iure unus alteri, ut aliquid faceret, vel non faceret, imperare vellet, eodem iure hic vicissim illius actiones pollet moderari, et ab eodem petere, ut suum se in agendo iudicium sequi patiarur.

CXLIII. Bona, perfectiones, atque adeo iura omnia, quae in relatione ad certam personam determinata sunt, seu quibus eadem iam iam instructa est, *suum* ipsius constituunt; itaque suam a *merito* discernere oportet et dignitate, quod scilicet in aliquo determinatum non est, sed eidem congruum et conveniens esse iudicatur.

CXLIV. Itaque corpus, et anima ac singulae horum facultates, tum aequalitas, libertas caeteraque cum his connexa iura ad suum cuiusvis et quidem *naturale* pertinent; de modis vero, quibus aliquid facto comparari suumque alicuius *adquisitum* fieri possit, infra agemus.

CXLV. Nunquam vero quod totum alienum est, illud ipsum esse meum, seu quod totum meum est, esse nulli alienum potest; quod qui negare audent, aperte incidunt in repugnantiam, et libertatem hominum moralem ante stabilitam plane destruunt.

CXLVI. Quidquid nostrum diminuit, id nocere nos turbare, violare, et laedere generatim dicitur, illa autem violatio, quae ab homine in alienum inuolante proficiscitur, proprie *laesio* nominatur, quorsum

et vulgata spectat laesionis definitio, quod sit actio quae suo alterius repugnat.

CXLVII. Laeditur autem alter, si suum eidem subtrahitur, vel ponitur impedimentum; ne quis iure suo vtatur: quorum vtrumque si a libero eius, qui laesit arbitrio, pendeat, laesio moralis strictius, vel *iniuria* generaliter nuncupatur; fecus est tantum infortunium, laesio physica.

CXLVIII. Inter iura connata ius quoque in suam conseruationem referendum est: quare facultas moralis ad ea cuncta nobis est tributa; sine quibus huic obligationi, et officio non posset satis fieri: vnde noua iura primigenia, scilicet *ius rerum*, *ius securitatis*, *ius defensionis*, et denique *ius belli* promanant.

CXLIX. Rei nomine hic venit, *omne ens a persono distinctum*, quod nobis praestare usum potest; quum quilibet nostrum rebus variis, veluti cibo, potu, ac vestimentis ad vitam tolerandam indigeat; perspicuum, est; nemini ius acquirendi, et adhibendi res ad sui conseruationem necessarias posse denegari, hoc enim sublato, etiam obligatio se conseruandi, irrita fieret inanisque.

CL. Status in quo nullum malum imminens licet praecuidere, *securitas* generatim dicitur, ius autem securitatis vocant ius non patiendi, vt ab altero sibi noceatur; quoniam quilibet homo iure se conseruandi a natura est instructus, euidens est, etiam ius securitatis iuribus connatis esse adscribendum.

CLI. Qui ius habet non patiendi, vt ab altero sibi noceatur, eidem ius ad actiones quibus vim et iniuriam praecaueat, competere necesse est; et quia actus, quo quis obnititur laesioni, *defensio* nominatur, planum est cuilibet homini congenitum quoque esse ius defensionis, quod ad omnia facta, sine quibus nullus foret huius iuris usus, porrigatur.

CLII. Quare, si quis eo rerum redactus sit, vt im-

mi-

minens sibi ab altero malum alia via nequeat declinare, quam si vim eidem adferat, et itidem mala importet, iure etiam gaudet, quo vim vi repellere, ac laesionem intentanti tot detrimenta inferre liceat, quot sufficiant ad hoc, ut laesio etiam physica fiat impossibilis, et ab illa abstineatur: atque illud est, quod vocant, *ius violentiae* seu *ius cogendi* strictissime sumtum.

CLIII. Alterum turbare non videtur, qui suum tenet, igitur *ius cogendi* in eos se non exferit, qui dum alterius perfectiones non augent, nihil tamen faciunt, per quod ipsius perfectionibus detrahatur: seculus enim meum et tuum voces erunt inanes, et naturalis libertas evanesceat.

CLIV. Frustra igitur nonnulli *ius violentiae* in eos, qui plane nihil nocent, ex nuda obligatione erga se ipsum deduci posse arbitrantur: vel enim iuris nostri impedimentum ab eo venit, qui illud ponere *ius* non habet, et iam laesio est, quae *ius cogendi* producit, vel vero, qui causa est impedimenti, *ius* suum usurpat, et in hac specie *ius nostrum* non maiorem efficaciam habere potest, quam vis physica, quae per aequalem vim physicam retunditur.

CLV. *Ius* quod nobis respectu aliorum hominum competit, si in eo, quod nostrum est, rationem habet, *ius perfectum*, seu *facultas* stricte nominatur; at si ex merito tantum descendat et dignitate, dicitur *aptitudo*, seu *ius imperfectum*.

CLVI. Quoniam eos tantum cogere nobis licet, qui in id, quod nostrum est, aliqua ratione inuolant, contra naturae cuiusvis libertati relinquendum est, ut circumspiciat, an idonea nos perficiendi occasio ei praebeatur; ideo *ius perfectum* vocant, quod coniunctum est cum iure hominem alterum cogendi, cui vero, *ius coactionem externam adhibendi minime cohaeret*, *ius imperfectum*: Enimvero *ius perfectum* esse aliquando insufficientis atque inefficax, siue a iuris cogendi exercitio separari, minime repugnat.

CLXVII. Igitur leges et obligationes perfectae omnes ex suo alterius profluunt et in haec propositione continentur: *nequam laedas vel finito suum cuique*: contra leges et obligationes imperfectae et aliorum merito gignuntur et dignitate, ac in illo insunt enantiato. *studeas prodesse aliis, seu eorum utilitatibus seruire.*

CLVIII. Ius commune dicitur, quod omnibus competit; ius proprium vero, quod unus aut plures coniunctim ita habent, ut ceteri omnes ab eo possint excludi: quare iura *connata* iuribus communibus, et iura adquisita iuris propriis accensenda sunt; attamen uti ius, quod pluribus coniunctim proprium est, illud inter ipsos commune nominatur, ita et iura communia, si ut in singulis hominibus determinata spectantur, naturam iuris proprii induunt.

CLIX. Is hominum status, qui ab omni aliorum violentia et coactione vacuus est, *pax* vocatur, huic opponitur *bellum*, seu status ille, in quo homines conatum efficacem produunt mala aliis inferendi per vim. Itaque habito iure violentiae, etiam ius belli competit.

CLX. Quoniam status belli non existit nisi superveniente illicito quodam facto, satis liquet, statum *belli* minis naturalem absolutum esse statum pacis, statum vero belli esse praeternaturalem atque hypotheticum.

CLXI. Omne id, quod iure suspicitur, seu quod legi et iuri non repugnat, *iustum* est latissime: id ipsum dicitur *honestum*, quatenus ad voluntatem agentis refertur, seu porro omnium approbationem demeretur. Iusto iniustum, honesto inhonestum, ac turpe sunt contraria, itaque *iniustum* est, quidquid iuri aut legi non congruit: *inhonestum*, quod, cum agentem moraliter reddat imperfectiorem, nullius approbatione dignum esse potest.

CLXII. Quoniam vero legum et officiorum genera tribus suavis capitibus, nimirum Dei cultu, philau-

lautia et socialitate constant, singula quoque propriis nominibus oportuit insigniri; hinc, quod officiis erga Deum conuenit, *pium*, quod officiis erga se ipsum, *honestum*, quod officiis erga alios, *iustum* sensu minus lato adpellari consueuerunt; quorum contraria, scilicet *impium*, *inhonestum*, et *inhonestum* facile tacentibus nobis intelligentur.

CLXIII. Sed tam officia erga nosmetipsos, quam officia erga alios bifariam considerari possunt; ac illa quidem prout a statu nostro, vel interno, vel externo, haec vero quatenus a iure alterius, aut perfecto, aut imperfecto ducentur. Ideo in arctissima significatione *honestum* dicitur, quod statum nostrum internum perficit; *decorum*, quod statui nostro externo consentaneum est, et hinc ab aliis sensu percipi, gratumque iudicare potest; *iustum*, quod suum alterius non violat; *aequum* denique, quod aliorum meritis congruatque dignitati, et iam *inhonestum*, *indecorum*, *iniustum*, *iniquum* strictissime quid sit, planum erit definire.

CLXIV. Certa agendi facilitas ac promptitudo habitum constituit; hic si in legibus custodiendis acquiritur, *virtus*, si autem in iisdem violandis, *vitiositas* nuncupatur; quum vero tam legum custodia, quam violatio ab aliquo intellectus et voluntatis actu proficiatur: consequens est, ut nulla omnique mentis habilitate destituta actionum externarum conuenientia vel disconuenientia cum lege nec virtutis nec vitiositatis nomen mereatur.

CLXV. Quoniam multiplex habituum agendi, et legum naturalium consideratio est, ideo tam virtutes philosophicae, quam vitia in varias formas disperseuntur. Vti enim habitus, qui in edendis actionibus vel piis, vel honestis, vel decoris, vel iustis, vel aequis; comparantur, singulari *pietatis*, *honestatis*, *decentiae*, *iustitiae*, aut *aequitatis* veniunt nomine, ita quae his virtutibus opposita sunt vitia, scilicet *impietas*, *in-*
ne-

neſtas, impotentia, iniuſtitia, iniquitas, cernuntur in habitibus contrariis; quum tamen iuſti et honeſti, dein iniuſti et inhoneſti iam amplior, iamque arctior ſit ſignificatio: manifeſtum eſt, etiam iuſtitiam et honeſtatem, tum iniuſtitiam, et inhoneſtatem, nunc magis, nunc minus latepatere.

CLXVI His ita expoſitis non abs re erit varia, quae faciunt iuſtitiae genera breuiter indicare: ac primo quidem eam *vnuerſalem* eſſe vel *particularem* dicunt. Illam eſſe aiunt, quae virtutes omnes vel ſimpliciter, vel ſaltem ad aliorum perfectionem indefinite relatas complectatur; huic autem ſubiiciunt actiones, quare iure alicuius definito et peculiari, et porro ſeruandae inter homines aequalitati congruant. Deinde particularem iuſtitiam vocant *distributiuam*, quae in rebus ſecundum quid communibus diuidendis verſetur proportione geometrica, et *commutatiuam*, quae ad res proprias in alterum proportione arithmetica, adeoque ſine laeſione, transferendas pertineat. Denique iuſtitiam in perſoluendis praemiis *remuneratoriam*, in poenis infligendis *ultricem*, ſeu vindicatiuam nuncupant.

CLXVII. Eſt vero haec iuſtitiae diſtributio per ſe non ſit abſurda, ea tamen miris ambagibus inuoluta fuit et logomachiis: quare praecſtat modo illam diuiſionem, quae a iure illius, cui aliquid tribuitur, deſcendit, cum Grotio uſurpare. Si nimirum iure alterius perfecto reſpondet, et hinc ſuum et facultatem reſpicit, iuſtitia eſt *expletrix*, ſi vero reſpondet iuri alterius imperfecto, adeoque meritum tantum reſpicit et dignitatem, iuſtitia eſt *attributrix*. Nec vllum reperire eſt iuſtitiae munus, quod non vno, aut altero huic diuiſionis membro contineatur. Ceterum abunde patet, ſolum iuſtitiam explettricem proprie et ſtrictè iuſtitiae nomine venire.

CLXVIII. Porro iuſtitiam aliam *perſonae*, ſeu *internam*, aliam *actionis*, ſeu *externam*, faciunt, *priorem*

rem per *habitus animi suum cuique tribuendi* posteriorem per *nudam actionis cum lege conuenientiam* definiunt. Enimvero, etsi haec formam habet, iustitiae, et similitudinem, vera tamen iustitia non est; quod talis autem esse iudicetur, inde euenit, quia homo aliorum hominum mentes nequit penitus introspicere. Ceterum duplex haec personae et actionis consideratio non tam iustitiae propria est, quam reliquis etiam virtutibus communis, siquidem actiones piae, honestae et aequae nunc a proposito voluntatis, nunc ab alia quoque causa proficisci possunt.

CLXIX. Quemadmodum bona et recta non aliter est actio, quam si in singulis suis partibus consentit cum lege, ita *virum bonum* esse illum tantum dicimus, qui pietate, iustitia, aequitate, honestate et decentia est imbutus, *iustum* vero in sensu latissimo, qui nullis adhuc foedatus est vitiis contrariis. Quum autem haec vitia primum actionibus nostris liberis adsciscantur, nemo a sola natura vitiosus, foedusque esse intelligitur, sed demum accedente quodam facto; hinc quilibet homo etiam eo iure connato gaudet, vt iustus amplissima significatione esse iudicetur, donec ex turpibus factis de ipsius malitia et vitiositate confiterit.

CAPVT V.

*De varia actionum moralitate, imputatione,
ac conscientia.*

CLXX. Actiones humanae non modo ratione subiecti, in quo versantur, a se inuicem discrepant, sed etiam a quantitate bonitatis vel malitiae moralis accipiunt discrimen.

CLXXI. Scilicet conuenientia actionum liberarum cum lege illarum rectitudinem, repugnantia vero peccatum constituit; sed legis robor ex obligationis quantitate, haec vero ex momenti cum actione copulati
pon-